

บทที่ 5

บทสรุป

ความคิดเรื่อง “สยามยุคเก่า” กับ “สยามยุคใหม่” เป็นวาทกรรมของการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสมัยหลัง เพราะ ชนชั้นนำสยาม หรือกระทั่งคนทั่วไป ที่อยู่ร่วมสมัยกับช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงจากสยามยุคเก่า เป็นสยามยุคใหม่นั้น ย่อมไม่สามารถตระหนักรู้ได้เลยว่าตนเองกำลังอยู่ในช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จนกระทั่งนักประวัติศาสตร์ในสมัยหลัง ซึ่งมองย้อนกลับไปอธิบายให้ความหมายเหตุการณ์ในอดีต โดยเฉพาะในช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญนั้น ได้อธิบายถึงสยามในช่วงที่ยังไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงว่าเป็น “สยามยุคเก่า” และเรียกสยามในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นแล้วว่าเป็น “สยามยุคใหม่”

งานการศึกษาการพรรณนาการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์จาก “สยามเก่า” เป็น “สยามใหม่” เรื่องนี้ ได้ศึกษาภาพสะท้อนในงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในช่วงรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ที่ถูกเขียนขึ้นในบริบททางเวลาและสังคมที่แตกต่างกัน เพราะงานประวัติศาสตร์นิพนธ์นั้น สามารถกล่าวถึงความจริงได้ใน 2 มิติ คือ นอกจากจะเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมัยที่ถูกศึกษาแล้ว ยังสามารถสะท้อนความคิดและความรับรู้ของนักประวัติศาสตร์ผู้เขียนงาน ที่อยู่ต่างยุคสมัย และมีบริบทแวดล้อมทางสังคมที่ต่างกันได้ด้วย โดยที่ศึกษาจากการพรรณนา (narrative) ที่อยู่ในงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ อันถือว่าเป็นงานการสร้างสรรค์ที่เกิดจากความคิดของผู้เขียนนั่นเอง และการพรรณนาของผู้เขียนงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 หรือ ยุคสยามเก่า และสยามใหม่นี้เอง คือสิ่งที่งานการศึกษานี้ให้ความสนใจการศึกษาวิเคราะห์ตามช่วงลำดับเวลา ดังนี้

1. การพรรณนาในทศวรรษ 2410-2450

จากการศึกษางานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 2410 - 2450 หรือในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นอาจแบ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ให้ความสำคัญกับการพรรณนาประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ

1.1 พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ที่ยังคงสืบจารีตการเขียนพงศาวดารของอยุธยา ซึ่งเป็นการบรรยายถึงเรื่องราวของกษัตริย์บนพื้นฐานของคติความเชื่อ

แบบเทวราชาและจักรพรรดิราชา ซึ่งบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประธาน ตั้งแต่การเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ จนสวรรคตตามลำดับเวลา โดยไม่มีการอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น งานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์แบบพระราชพงศาวดารนี้ จึงกล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 โดยเริ่มจากการขึ้นครองราชย์เป็นสำคัญ และไม่มีการเปรียบเทียบกษัตริย์ทั้งสองรัชกาล แต่จะเป็นเหมือนการบันทึกข้อมูลที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา ซึ่งจะแตกต่างจากงานนิพนธ์ประวัติศาสตร์ที่จะได้กล่าวต่อไป

1.2 งานประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเทศนาพระราชประวัติ เป็นจารีตวิธีการเขียนประวัติศาสตร์ที่แตกต่างพระราชพงศาวดาร โดยงานการเขียนประวัติศาสตร์แบบนี้ เขียนขึ้นโดยมีจุดประสงค์พิเศษ คือเป็นการเขียนพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ที่ใช้เทศนาในงานพระราชกุศล ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 งานเทศนาพระราชประวัติบางส่วนได้ถูกนำมาเป็นแบบเรียน เพื่อให้มีแบบเรียนในส่วนของวิชาพงศาวดารครบถ้วน การพรรณนาในงานนิพนธ์ประวัติศาสตร์แบบเทศนาพระราชประวัตินี้ จะให้ความสำคัญกับผู้ที่เป็นกษัตริย์มาตั้งแต่ก่อนการเสวยราชย์ ซึ่งมีฐานะเป็นมนุษย์และมีชีวิตความเป็นมาเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป มีการเชื่อมโยงอธิบายเหตุการณ์ในอดีตอย่างเป็นเหตุเป็นผล เช่น ประสบการณ์จากการที่รัชกาลที่ 4 ทรงผนวชก่อนขึ้นครองราชย์ ทำให้พระองค์สามารถทำให้สยามรอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ยิ่งไปกว่านั้นงานนิพนธ์แบบเทศนาพระราชประวัติยังได้นำไปสู่การขยายขอบเขตอันจำกัดของการเขียนอดีตของสยามที่จะต้องมืพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของเรื่อง ให้มีการพรรณนาที่มีหัวข้อเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ ในเทศนาพระราชประวัติ เรื่อง **พระรัฐประศาสน์ บัณฑิตภาคเทศนาพิเศษ** ซึ่งเป็นมิตินิพนธ์ประวัติศาสตร์ที่ยังไม่เคยมีมาก่อน

แต่อย่างไรก็ตามงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ในช่วงเวลานี้ยังไม่มีภาพของ “สยามเก่า” และ “สยามใหม่” แต่ก็สะท้อนความแตกต่างของทัศนคติเกี่ยวกับกษัตริย์ของคนทั้งสองสมัย และจะส่งอิทธิพลให้แก่การพรรณนาในช่วงต่อไป

2. การพรรณนาในทศวรรษ 2450-2480

การเปลี่ยนแปลงของสยามเป็นรัฐสมัยใหม่ที่มีอาณาเขตที่แน่นอน ซึ่งมีกษัตริย์เป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครองเด็ดขาดสูงสุด และเกิดการรวมกลุ่มคนต่างเชื้อชาติในดินแดนต่างๆ ที่เรียกว่า “สยามประเทศ” ให้มาอยู่ใต้อำนาจศูนย์กลางเดียวกันคือ กรุงเทพฯ ทำให้ชนชั้นนำรู้สึกถึงข้อจำกัดของการเขียนพระราชพงศาวดารแบบจารีตที่มุ่งอยู่ที่การเขียนอดีตของกษัตริย์ราชวงศ์ ว่าไม่

เพียงพอกับการสร้างเอกภาพให้กับรัฐสยามแบบใหม่ ถือว่ามีอดีตร่วมกันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นได้ จึงก่อให้เกิดการศึกษาอดีตที่สามารถครอบคลุมดินแดนทุกส่วนของสยาม และมีการสืบค้นหาอารยธรรมความเจริญอันเป็นรากเหง้าของสยามขึ้น เพื่อให้สยามมีความเท่าเทียมกับนานาประเทศ ดังนั้นงานการค้นคว้าและการเขียนประวัติศาสตร์ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงอยู่ในแนวทางเดียวกันคือ การหาต้นกำเนิดและอารยธรรมความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติไทย ย้อนถอยหลังไปเป็นเวลานับพันๆ ปี โดยมองเห็นกษัตริย์เป็นผู้นำของสยามที่มีที่มาสืบต่อกันยาวนานนี้ โดยไม่ได้มุ่งให้เห็นรายละเอียดความแตกต่างของพระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาล หรือแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยยะสำคัญช่วงรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ดังจะเห็นได้จากงานนิพนธ์ประวัติศาสตร์ เรื่อง **หลักไทย** ของขุนวิจิตรมาตรา

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใน พ.ศ. 2475 ได้เกิดกระแสความสนใจในการถกเถียงและเกิดการพรรณนาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 อีกครั้ง เนื่องมาจากความสนใจของคนในสังคมบางกลุ่มในเรื่องการเสียดิสทิศภาพนอกอาณาเขต ซึ่งมีนัยยะถึงการเสียเอกราชของสยามด้วย อันมีจุดกำเนิดมาจากการทำสนธิสัญญาบาวริงในรัชกาลที่ 4 งานเขียนประวัติศาสตร์ของกลุ่มราชวงศ์ ได้ออกมาตอบโต้การกล่าวหารัชกาลที่ 4 ที่ถูกอธิบายว่าทำสนธิสัญญาเสียเปรียบกับต่างประเทศโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ด้วยการตอกย้ำการพรรณนาอธิบายดังเช่นที่เคยมีในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงความคิดอันทันสมัยของรัชกาลที่ 4 ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศจากสมัยรัชกาลที่ 3 มายอมทำสนธิสัญญากับตะวันตก เพื่อรักษาสยามไว้จากการคุกคามโดยกองทัพตะวันตก ดังเช่นในงานประวัติศาสตร์ เรื่อง **ความทรงจำ** ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและ **เล็กเชอประวัติศาสตร์สยาม** ของหม่อมเจ้าทองทัตยาฯ ทองใหญ่ ซึ่งงานพรรณนาประวัติศาสตร์ทั้งสองชิ้นได้สร้างการแยกระหว่างรัชกาลที่ 3 ที่ "conservative" และเป็นคนสมัยเก่า ออกจากรัชกาลที่ 4 ที่ "ทันสมัย" และเป็นคนสมัยใหม่ ด้วยการเปลี่ยนแปลงในนโยบายการต่างประเทศนั่นเอง งานเขียนในช่วงนี้จะเริ่มเน้นให้เห็นความแตกต่างของสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 หรือความเป็น สยามยุคเก่า สยามยุคใหม่ มากขึ้น

3. การพรรณนาในทศวรรษ 2490 – 2520

ในการพรรณนาการเปลี่ยนแปลงจากสยามยุคเก่าเป็นสยามยุคใหม่ในทศวรรษ 2490-2520 ความหมายของสยามยุคเก่า กับสยามยุคใหม่ได้ถูกทำให้มีความหมายที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ สยามยุคเก่า คือ ระบบเศรษฐกิจแบบศักดินาและระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพตามความ

หมายของการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์ หรือในความหมายของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบแนวคิดการพัฒนาคความทันสมัย คือระบบเศรษฐกิจแบบผูกขาดผ่านพระคลังสินค้า ในขณะที่สยามยุคใหม่คือ ระบบเศรษฐกิจเสรีที่เน้นการผลิตสินค้าเพื่อการตลาด ตามความหมายของแนวคิดการพัฒนาคความทันสมัย หรือที่เรียกว่า “ยุคศักดินาตอนปลาย” “กึ่งศักดินา-กึ่งเมืองขึ้น” หรือ “ทุนนิยมกึ่งศักดินา” ตามความหมายของแนวคิดมาร์กซิสต์

3.1 การพรรณนาประวัติศาสตร์แนวคิดมาร์กซิสต์ ช่วง 2490 คือ งานเมืองไทยกึ่งเมืองขึ้น ของอรรถุญ พรหมชมพู และโฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบันของ จิตร ภูมิศักดิ์ อรรถุญ พรหมชมพู ให้ภาพสังคมไทยในช่วงก่อนหน้า พ.ศ.2398 ว่าเป็นสังคมศักดินาโดยดูจากเศรษฐกิจเกษตรกรรมแบบยังชีพ ที่การขายค้ำกับภายนอกไม่สามารถเจริญเติบโตได้ เนื่องจากการผูกขาดและชุดรีดภาษีภายใต้ระบบศักดินา ซึ่งมีผลให้ที่ดินและปัจจัยการผลิตทั้งหมดเป็นของชนชั้นผู้ปกครอง โพร่และทาสไม่สามารถอพยพย้ายถิ่นฐานได้อย่างอิสระเสรี ต่อมาเมื่อจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เริ่มหันมาสนใจเอเชียในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ชนชั้นผู้ปกครองในระบบศักดินาไม่สามารถต้านทานแรงกดดันได้ เป็นเหตุให้สยามจำเป็นต้องเปิดเสรีทางการค้า และนำไปสู่การสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตใน พ.ศ.2398 นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการแทรกแซงเข้ามาของทุนต่างชาติจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมสยามกลายสภาพมาเป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้น ขณะเดียวกันระบบศักดินาที่เคยมีอิสระอยู่ก็ถูกบีบบังคับให้กลายเป็นกึ่งศักดินาโดยจักรวรรดินิยมตะวันตก การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ถือเป็นการทำลายความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาลงทั้งหมด แล้วทำให้ชนชั้นกรรมกรที่มีอำนาจทางการเมืองขึ้นมา แต่ชนชั้นกรรมกรของไทยมีลักษณะที่อ่อนแอ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนจีน และมีลักษณะพึ่งพาร่วมมือกับชนชั้นปกครองในระบบศักดินามาแล้วตั้งแต่ต้น

การพรรณนาของจิตร ตามแนวทางมาร์กซิสต์เห็นว่า สังคมไทยในระบบศักดินา ซึ่งหมายถึงตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ยังเป็นสังคมของการกดขี่ชุดรีดทางชนชั้นระหว่างชนชั้นปกครองและราษฎร (โดยแตกต่างกันแต่มีตะวันตกเข้ามาทำให้เป็นศักดินาทุนนิยมกึ่งเมืองขึ้นเท่านั้น) สำหรับแนวการศึกษาประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์แล้ว สังคมไทยพึงเปลี่ยนจากยุคเก่าไปสู่ยุคใหม่ เมื่อเกิดการปฏิวัติ พ.ศ.2475 จึงทำให้ชนชั้นกรรมกรในสังคมไทยไม่สามารถนำพาการปฏิวัติในไทย

3.2 การพรรณนาประวัติศาสตร์ในแนวพัฒนาคความทันสมัย เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงจากสยามเก่าเป็นสยามใหม่ โดยดูจากการพัฒนาสังคมให้ทันสมัยตามแนวทางของตะวันตก ซึ่งจะมีหัวข้อในการศึกษาเพื่อเป็นมาตรวัดความเป็นสมัยใหม่จาก การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

การปกครอง รูปแบบการบริหารรัฐ และกษัตริย์ นโยบายต่างประเทศ การขยายตัวของบ้านเมือง การมีสาธารณูปโภคที่ทันสมัย การเปลี่ยนแปลงจารีตประเพณีแบบเก่า รวมไปถึงด้านเศรษฐกิจ โดยงานการศึกษาที่อยู่ในกลุ่มนี้ ที่สำคัญได้แก่

งานของเวลลา เรื่อง *The Impact of the West on Government in Thailand* พยายามเสนอภาพการพัฒนาการทางการเมืองของสยามก่อนได้รับอิทธิพลแบบตะวันตกว่าอยู่ในช่วงการปกครองแบบจารีตที่สูงสุดในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ตั้งแต่ปีแรกของรัชกาลที่ 4 ไปจนถึงสิ้นสุดสมัยถือเป็นยุคประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่ได้เปิดรับเทคนิควิทยาการตะวันตกในการบริหารปกครองภายใต้การอำนวยการของกษัตริย์ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศของรัชกาลที่ 4 ซึ่งเวลลากล่าวว่า รัชกาลที่ 4 คือผู้ที่เปลี่ยนตัวเองเป็นแบบตะวันตกคนแรกในสยาม อันจะเห็นได้จากความสนใจในการศึกษาภาษาต่างประเทศ และเรียนรู้เทคโนโลยีของตะวันตก และเป็นก้าวสำคัญของการไปสู่การทำให้ระบบการปกครองของรัฐไทยกลายเป็นแบบตะวันตก จนบัดนี้บทบาทพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า และชนชั้นนำถ้วนหน้า

งานของคริสโวลด์ เรื่อง *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ใช้แนวทางการศึกษาในลักษณะเดียวกับเวลลา* แต่เน้นการศึกษาวิเคราะห์ช่วงรัชกาลที่ 4 มากขึ้น โดยแสดงให้เห็นถึงการที่พระองค์สามารถแยกแยะระหว่างพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์โดยที่พระองค์ทรงถือว่าคำสั่งสอนทางศาสนาไม่ขัดกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ จึงทำให้พระองค์ยอมรับการปรับเปลี่ยนประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ ด้วยเทคโนโลยีตะวันตก และคริสโวลด์ยังเสนอว่ารัชกาลที่ 4 คือกษัตริย์ที่ดำเนินนโยบายต่างประเทศแตกต่างไปจากอดีต และมีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมเป็นแบบตะวันตกทันทีหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ งานชิ้นนี้จึงทำให้สมัยรัชกาลที่ 4 เห็นสยามยุคใหม่ที่ชัดเจนขึ้น

การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของ อินแกรม เป็นงานที่สำคัญในการศึกษาการขยายตัวของเศรษฐกิจสยาม โดยอินแกรมให้ความสำคัญกับการทำสนธิสัญญาบาวริงของสยามกับตะวันตก ในลักษณะเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสยามให้เป็นแบบสมัยใหม่ โดยดูจากมูลค่าการค้าการส่งออกที่มีเพิ่มมากขึ้นหลังจากการทำสนธิสัญญา และทำให้สังคมสยามยุคเก่าที่เป็นแบบยังชีพ ไปสู่การผลิตเพื่อการค้า

นอกจากงานของนักวิชาการชาวตะวันตกแล้ว ความคิดแบบการพัฒนาความทันสมัย ยังเห็นได้จากงานของนักวิชาการไทย อาทิเช่น ในงานของวิมล บัวสุวรรณ แต่สำหรับนักประวัติศาสตร์ไทยที่จะมีอิทธิพลต่องานการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยอย่างมาก ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยโดยใช้แนวคิดพัฒนาความทันสมัย ได้แก่ รอง ศยามานนท์ ที่ทำการจัดแบ่งยุคทางประวัติ

ศาสตร์ไทยในเค้าโครงประวัติศาสตร์ไทย โดยศาสตราจารย์รองอธิบายน่ามีความแตกต่างอย่างสำคัญในการแบ่งช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 กับช่วงหลังการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 4 โดยที่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ยังคงอยู่ในสยามยุคเก่าและเป็นการรับแนวคิดจากอยุธยาในการรื้อฟื้นอยุธยาขึ้นมาใหม่ โดยที่ไม่ได้แตกต่างไปจากราชอาณาจักรอยุธยามากนัก แต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 นั้นพระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มนโยบายที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก โดยเริ่มตั้งแต่การทำสนธิสัญญากับตะวันตก และได้ปฏิรูปประเทศให้เป็นสมัยใหม่ต่อไป ในรัชกาลที่ 5 ที่เรียกว่า การปฏิรูปของราชวงศ์จักรี อันถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีอำนาจเด็ดขาดและวางแนวทางระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงต้องจัดแบ่งให้เป็นอีกยุคหนึ่งของการพัฒนาความทันสมัยในประเทศไทย หรือช่วงสยามยุคใหม่ การแบ่งช่วงก่อนรัชกาลที่ 4 เป็นสยามเก่า หรือสยามแบบจารีตที่มีความสืบเนื่องมาจากอยุธยา ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์สมัยหลังละเลยความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การศึกษาประวัติศาสตร์แนวมาร์กซิสต์ ที่ถูกกดไว้เนื่องจากนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลไทยตลอดช่วงรัฐบาลทหาร (พ.ศ. 2501-2516) ได้รับความสนใจที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทยได้อย่างเปิดเผย ดังปรากฏงานการศึกษาที่สำคัญคือ การศึกษาแนวเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง ที่นำโดยฉัตรทิพย์ นาถสุภา งานของฉัตรทิพย์ เรื่อง **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484** แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงจากสยามยุคเก่าเป็นสยามยุคใหม่ต้องการระยะเวลาที่ยาวนานกว่าแค่เพียงการปฏิวัติ พ.ศ.2475 โดยวิเคราะห์ว่าวิถีการผลิตแบบเอเชียเป็นลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจไทย จากลักษณะหยุดนิ่งในความสัมพันธ์ของระบบศักดินาการทำสนธิสัญญาบาวริง ได้กลายเป็นจุดหักเหไปสู่การเริ่มต้นทำลายความสัมพันธ์ในวิถีการผลิตในระบบศักดินาลง และช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านทำให้การเปลี่ยนแปลงจากสยามยุคเก่านั้น ไม่ใช่การทำสนธิสัญญาบาวริงและการปฏิวัติ พ.ศ.2475 แต่เป็นเรื่องของช่วงการเปลี่ยนผ่านอันยาวนานที่เริ่มจากสนธิสัญญาบาวริงไปถึงการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ดังนั้นการเปลี่ยนจากสยามเก่าเป็นสยามใหม่สำหรับฉัตรทิพย์ จึงไม่ได้อยู่ที่ช่วงรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4

ในช่วงทศวรรษ 2520 นั้นยังเกิดความหลากหลายในงานการศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสยามเก่าและสยามใหม่ มีการขยายหัวข้อความสนใจในการศึกษาไปยังด้านอื่นๆ นอกเหนือจากด้านเศรษฐกิจ และการเมือง นั่นคือการสนใจที่จะศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญา โลกทัศน์ และวัฒนธรรม หรือที่อาจเรียกได้ว่า กลุ่มที่เน้นศึกษาด้านสังคมวัฒนธรรม นักประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่มีงานการศึกษาอยู่ในแนวทางนี้ อาทิเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์

งานการศึกษาของนิธิ เรื่อง ปากไก่และใบเรือ ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงปัญหาในการสร้างคำอธิบายการเปลี่ยนแปลงจากสยามยุคเก่าเป็นสยามยุคใหม่ ที่เน้นเรื่องการหันมารับอารยธรรมตะวันตกอย่างเกินเลย โดยพยายามที่จะเน้นให้เห็นว่า สยามในช่วงของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ คือยุคแห่งการปฏิรูปประเทศในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 นั้น มีความสืบเนื่องมาจากความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นิธิเห็นว่ายุคแห่งการปฏิรูปของกษัตริย์รัชกาลที่ 5 อาจมีความสืบเนื่องกับต้นรัตนโกสินทร์เสียยิ่งกว่ายุคต้นรัตนโกสินทร์มีความสืบเนื่องกับอยุธยา นิธิมุ่งที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมต้นรัตนโกสินทร์ ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางโลกทัศน์ และภูมิปัญญา ที่ดูจากงานวรรณกรรมในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ งานของนิธิ จึงเป็นงานการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาและสังคมวัฒนธรรม ที่แสดงภาพความเคลื่อนไหวในช่วงสยามเก่า อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนเป็นสยามใหม่ในสมัยต่อมา

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า การพรรณนาเกี่ยวกับรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 และงานรุ่นใหม่ๆ จะสะท้อนความคิดในการแบ่งสังคมสยามเป็นสยามยุคเก่า และสยามยุคใหม่ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยคลี่คลายจากการแบ่งโดยใช้กษัตริย์ มาเป็นการแบ่งโดยใช้การเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ จนกระทั่งเป็นการศึกษาการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยงานประวัติศาสตร์เหล่านี้เติบโตขึ้นตามกระแสการศึกษาแบบตะวันตก ทั้งในแง่ของการรับทฤษฎีมาร์กซิสต์ การรับทฤษฎีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบพัฒนาความทันสมัย หรือแม้แต่แนวการศึกษาทางภูมิปัญญา โลภทัศน์ และสังคมวัฒนธรรม ในแนวทางและประเด็นที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งผ่านเข้ามาจากการที่นักวิชาการตะวันตกสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ไทย และจากการที่นักศึกษาไทยได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากต่างประเทศ ที่ได้วิจัยค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย ในแนวทางและประเด็นที่หลากหลายขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการศึกษาการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ในการศึกษาประวัติศาสตร์โดยรวมทั่วไป เพราะส่วนหนึ่งเป็นการตีความของนักประวัติศาสตร์ อันขึ้นอยู่กับแนวคิดและวิธีการของแต่ละคน และบริบทในแต่ละยุคสมัยด้วยนั่นเอง